

Szikszai Mária

Szent Antal-legendák a magyar kódexirodalomban A történeti antropológia néhány tanulsága

Remete Szent Antal-legendái kódexirodalmunkban

A magyar kódexirodalomban Remete Szent Antallal kapcsolatos szöveg az Érdy- (1876), a Münchener (1874), a Debreceni (1997), valamint a Peer-kódexben (1874) olvasható.

A magyar kódexirodalom legterjedelmesebb Szent Antal-legendája az **Érdy-kódexben** található. Ugyanakkor ez az egyetlen magyar legendaszöveg, amely a transláció köré összpontosul.

A legenda szerint Justinianus császár lányát, Zsófiát megszállták az ördögök. Csak az Antal remete ereklyéje segítségével lehetett volna kiúzni őket a leányból, ám a remete sírjának helyét senki nem ismerte. A konstantinápolyi főpap imára és böjtre szólította fel társait. Azon éjjel Gábrriel arkangyal megjelenítette neki és a császárnak az ereklye helyét. Teofilus püspök rögtön el is indult társaival az ereklye megkeresésére, viszontagságok után eljutott Egyiptomba, abba a kolostorba, ahol még élénken élt a remete emléke, és ahol a társaság újabb csodáknak lesz tanúja. A lámpások és gyertyák tüzeit ugyanis minden jeles ünnepen egy kis fehér madárka gyújtotta meg, a szájában hozva a tüzet. Másnap Gábrriel arkangyal levelet hagyott az oltáron, amelyben megírta, hogy egy csillag fogja Teofilus püspököt és társait a sírhoz vezetni. Előbb félelmetes tájak felé vezette őket a csillag, magas hegyekre, kopár és napfény nélküli tájakra, vadállatok közé, majd egy tavat láttak, ahol azokat kínozták, akik Krisztust megtagadták, hogy utána annál gyönyörűsebb helyekre kerüljenek, csodálatos szép mezőre, ahol mindenféle gyümölcsfákat találtak. Ez volt az a hely, ahol a remete ereklyéi pihentek, és égi szózat figyelmeztette őket erre. Két oroszán ásta ki a sírt egészen egy kőlap tetejéig, amelyen egy feliratot találtak „deaky, ghorogh es sidoy bewtwkkel” arról, hogy a dicsőséges remete szent Antal testét temették el oda. A sírből „nagy zep yllat” szállt ki, és a remetét a Szent Pál legendás palmafaágából készült köntösében találták meg. A csillag végig vezette őket, amíg a szerzetesek kolostorát el nem érték. A visszafele vezető úton megmutakozott az ereklye csodatevő ereje. Az úton három ember holttestét találták, de ezek csodás módon feltámadtak, amikor Theophilus a Krisztus és az Antal nevében kérte őket erre. Ezután

mindhárman csatlakoztak a kísérethez. Egy Dániel nevű emberből kitakarodtak a fertelmes lelkek, és ezért ő is követte a menetet. További csodák után Alexandriába értek, ahol egy nyolc napja felakasztott, egyébként ártatlanul elítélt ifjút élve találtak szülei, miután könyörgötek Antalhoz. Az ifjú maga mondta el a szüleinek, hogy míg érte jöttek, üstökénél fogva tartotta őt Szent Antal. Amikor ezt meghallotta a fejedelem, meg akarta szerezni az ereklyét, de legerősebb emberei sem tudták felemelni a holttestet. Teophilus egy ruhaereklyével engesztelte ki őket. Antal a tengeri viharokban is védelmezte a kíséretét, míg végre megérkeztek Konstantinápolyba. A kilenc förtelmes lélek előbb könyörgőre fogta, kérte a remetét, ne gyötörje őket, majd a püspök és a császár imája alatt a tisztulatlanság elhagyta a Zsófia testét „nag ordoytással meeny dorghessel feld yndwlassal”, és a lány olyan lett, mintha meghalt volna. Akkor a püspök felemelte, és megvigasztalta, és Zsófia kijelentette, hogy amíg él, nem távozik e kincs mellől. A befejező imádság arra figyelmeztet, hogy nemcsak a testi betegségek, hanem a lelki betegségek gyógyításában is hatásos volt a remete közbenjárása. (Érty-codex 1876., Bálint 1977. 149.)

A **Müncheni Kódex**ben a négy evangéliumot a legrégebbi magyar nyelvű kalendárium előzi meg. A kalendárium szerkezete még a *Julianum Calendarium*ét, tehát a hónapok elosztása a rómaiak szokását követi. Ebben a kalendáriumban rövid megjegyzés olvasható a január 17-e mellett: „S. Antal halála napja.”

A **Debreceni Kódex** két legendája Antallal kapcsolatos.

A *Remote zent pal eleterol* című legenda nagyon röviden számol be a Pál életéről. Tizenhat éves volt Pál, amikor szüleit elveszítette, és ekkor a keresztényüldözésektől menekülve, hűgát magára hagyta és ő a sivatagba húzódott vissza. Csupán idős korából hallunk újra a remetéről. Pál száztizenhárom éves volt, amikor a kilencven éves Antal meglátogatta.

Antal azt gondolta egyszer, hogy rajta kívül több szerzetes nem lakik a sivatagban. Egy éjjel álmában megtudta, hogy egy nála jobb szerzetes is lakik a sivatag belsejében. El is indult gyorsan, hogy felkeresse. Útján először a kentaurral találkozott, amely jobb lábával megmutatta az utat neki, majd a szatírral, amely pálma gyümölcsét vitte a kezében. Antal megértette, hogy „ordog uolna” és nem törődött vele. Egy fa alatt éjszakázott, és másnap egy farkas mutatta meg neki az utat egészen a Pál cellájáig. De mivel a hasadékban sötét volt, Antal megbotlott, és Pál erre bezárta az ajtóját. Csak hosszas könyörgés után nyitotta ki. Aztán leültek és beszélgettek, és délben egy holló hozott nekik egy kenyeret. Miután Pál elmagyarázta, hogy a fél kenyeret a vendég tiszteletére megduplázza a

Gondviselő, azon vitatkoztak, hogy melyikük törje meg a kenyeret. Végül abban egyeztek meg, hogy mindketten megfogják a darab kenyeret és így osztják el. A forrás vizéből ittak, és az éjszakát imádkozással töltötték. Reggel Pál bejelentette, hogy már nagyon kevés van hátra az életéből, mire Antal siratni kezdte. Ekkor Pál megijedt attól, hogy megnehezíti a halála óráját, és elküldte gyorsan, hogy hozza el a saját cellájából azt a palástot, amelyet Athanásziusz püspök adott Antalnak. És amikor újra a Pál cellája fele tartott, Antal látta a Pál lelkét angyalok társaságában felemelkedni. Sietni kezdett, de Pált már halva találta. Miután elsíratta és betakarta a palásttal, megjelent két oroszlán, és megásták Pál számára a sírt. Antal eltemette Pált, de a pálfafa leveléből készített ruháját magával vitte, és ünnepnapokon magára öltötte.

A *Zent Antal apatnak eletirolh* című legenda a Jeromos által megörökített és a *Legenda aurea* által közvetített közismert történet. Antal tizennyolc évesen veszítette el szüleit, és a templomban hallott ige hatására szétosztotta vagyonát a szegények között, hűgát monostorba küldte, ő pedig visszavonult a pusztába. Itt „nagi sok haborusagokat zenued vala ordogoktol”. Csak kenyeret evett, kevés sóval meghintve és vizet ivott. Az ördögök „kwlomb kwlomb vadaknak Abrazattiaba” kísértették meg, és egy ezüst tányért, majd egy „masa aranyat” is látott, amelyek a kereszt jelére elenyésztek. Miután ellenállt a kísértéseknek, égi szózatot hallott, és ígéretet kapott arról, hogy az Úristen nevezetessé teszi őt a földön. De aztán túl sokan kezdtek oda járni hozzá, ezért beljebb ment a pusztában, és egy lakatlan helyen telepedett le, ahol kis kertet is művelt. Meglátogatta a hűgát, és elégedetten látta, hogy ő most a többi szerzetesnő mester-asszonya. Visszatérve tanította a tanítványokat és meggyógyította a betegeket. És „giakorta a zent Angialok otet az eegben fel emelik uala”. Amikor meghallotta, hogy Alexandriában Balakhiusz nevű herceg keresztényeket üldöz, és szüzeket korbácsolat meg, „leuelet irata” neki, amelyben megfeddte őt a kegyetlensége miatt és megfenyegette, hogy az Isten haragja száll majd a fejére. A herceg nem vette komolyan a levelet, ám néhány nap múlva leesett a lováról és meghalt. Hamarosan Antal is bejelentette, hogy halálán van. Arra kérte két tanítványát, hogy ne jelöljék meg a sírja helyét, mert a szent ember „nem akaruan venni simmi embori dièiretot az vristenert”.

A **Peer-kódex** a Szent Antal Szent Pálnál tett látogatását részletezi. A történet rokon azzal, amelyet a Debreceni Kódexben olvashatunk, az elbeszélés azonban színesebb és részletesebb.

A magyar kódexek Remete Szent Antal-legendáinak eredete és kapcsolatai

A Debreceni Kódexből ismert Antal-legendája forrása köztudottan Szent Atanáz *Vita St. Anthonii* című munkája (Athanásziosz 1999.), a *Legenda aurea* közvetítésével.¹

Az Érdy-kódexbeli legendáknak azonban csupán egy része származik a *Legenda Aurea*-ból (Horváth 1911, Vargha 1923), másik része nem lelhető föl a Voragine-féle kompilációban. A Karthauzi Névtelen által közölt legenda származásának kérdése az egyik legérdekesebb és legizgalmasabb kihívása a téma kutatójának.

Erről így ír Horváth Cyrill 1911-ben: „Végre külön csoportba osztandók azok a fejezetek, amelyek sem a *Legenda aurea*-val, sem Pelbárttal nincsenek kapcsolatban, és teljességgel más forrásokból vannak merítve. Ebbe a csoportba összesen 14 legenda tartozik; nevezetesen: Szt. Ambrus, Szt. Antal apát, Ádám és Éva stb.” (Horváth 1911. 11.)

A továbbiakban azonban Horváth Cyrill a következőket írja: „Szent Antal apát élete közvetlenül vagy közvetve az ún. Athanáziosz-féle *Vitából* van kivonva.” Ezzel a kijelentéssel természetesen nem lehet egyetérteni. Már csak azért sem, mert Szent Atanáz Antal kortársa volt, így nem írhatott az ereklye pár száz évvel későbbi megtalálásáról és translációjáról. Az említett *Vita* Antal haláláig tárgyalja a remete történetét. Ez az anakronia elkerülte a szerző figyelmét.

A magyar kódexek legendáit vizsgálva a kutatók egy olyan forrásra figyeltek fel, amely a 15. század végétől számtalan kiadást ért meg, és amely számtalan ponton érintkezik a magyar legendairodalommal is.² Az 1923-ban publikált tanulmányában Vargha Damján megjegyzi, hogy a Petrus de Natalibus *Catalogus sanctorum* című műve 16 magyar kódexszel hozható összefüggésbe. (Vargha 1923) Az Érdy-kódex és a *Catalogus sanctorum* között 51 tárgyi érintkezést és 50 szövegkapcsolatot feltételez, illetve két esetben első forrásként értelmezi a Natalibus gyűjteményét. A szerző külön kitér arra is, hogy az Érdy-kódex egyes legendáinak bevezető szövegében a fordító megjelöli a forrását is. Vargha csak a Zakariás és az

1. A *Legenda aurea*ról és kapcsolatairól lásd Reames 1985.

2. A *Catalogus sanctorum* 1514-ben kiadott változata megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában. Könyvtári jelzete: Ant. 108. Munkámban használtam a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Mikházi gyűjteményében található, datálás nélküli, feltehetően 16. század elején nyomtatott példányát is. Könyvtári jelzete: Mikházi gyűjtemény / 0364.

Erzsébet-legenda esetére hivatkozik, ám ugyanez elmondható a *Remethe zyz Zenth Anthal ewsewnknek ky hozasaarol* szóló legenda latin nyelvű bevezető szövegéről is. Első látásra úgy tűnhet, a Remete Szent Antal translációk legendájának forrása valóban a *Catalogus sanctorum* volt.

1925-ben Tímár Kálmán tovább gondolja a Vargha Damján tanulmányában összefoglaltakat. Felismeri az előző tanulmány hiányosságát, ami a Remete Szent Antal legendájának latin nyelvű bevezető szövegét illeti. Megállapítja, hogy Vargha Damján csak a Zakariás és az Erzsébet legendák kapcsán beszél a fordító forráshivatozásáról, és elkerülte a figyelmét az Antal-legenda bevezetője. Tímár hozzáteszi, hogy a Karthauzi hivatkozása ebben a bevezetőben egy apró elírástól eltekintve pontos, amikor megjegyzi az Érdy-kódexben közölt legenda latin nyelvű rövid bevezetőjében, hogy „habetur n in Cathalogo sctorum LI. IIII cap. Centesimo decimo loco”. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy bár nem a IIII., hanem az V. könyvben, de a megjelölt helyen a 110. fejezetben valóban megtalálható a legenda.³

A szerző egyes szövegek összehasonlításával próbálja igazolni azt az állítását, hogy miközben az Érdy-kódex fő forrása a *Legenda aurea* szövege, a fordító mindvégig figyelemmel kísérte a *Catalogus sanctorum*ot is, és onnan is felhasznál egy-egy mozzanatot. Kimutatja, hogy a Szent Bereck legendájának fordításakor például a Kornides-kódex a *Legenda aureát*, az Érdy viszont a *Catalogus sanctorum*ot követi.

Bán Imre könyve sem kerüli meg a témát. A szerző utal arra, hogy a latin nyelvű bevezető szöveg elég zavaros megfogalmazásából nem derül ki világosan, hogy valóban a Natalibus gyűjteményéből fordítja-e a legendát. A szerző úgy véli, hogy „nem bizonyos tehát, hogy Petrus de Natalibus műve volt a kútfő”. (Bán 1976. 16–17.)

A későbbi szakirodalom kevésbé reflektál ezekre az eredményekre, és egyes kiadványokban továbbra is ismeretlennek tartják a szöveg származási helyét. (Madas 1985) Bár azzal, hogy a Voragine munkája az Antal-legenda esetében nem mindig forrásértékű, még azok is egyetértettek, akik nem jelölik meg a Natalibust mint forrást, mégis egyes szerzők továbbra is a *Legenda aureát* jelölik meg, helytelenül, az Érdy-kódex legendájának forrásául.⁴

3. Tímár Kálmán eme fejezetre való hivatkozása csak az 1514-es kiadás esetében érvényes. Valószínűnek tartom, hogy munkájában csak ezt a kiadást forgatta.

4. „Így a *Legenda aureából* merít a Debreceni Kódex (1519) és az Érdy-kódex (1524–1527) magyar nyelvű Remete Szent Antal legendája is, elmondva a sír feltárását, az első és második translációját és számos részletét.” (Grynaeus 2002. 16.)

Tímár Kálmán tanulmányában felsorolja, mit tekint bizonyítéknak amellet, hogy az Antal legenda a *Catalogus sanctorum*ból származik. A szerző érvei a következők:

1. Az Érdy-kódex transláció-legendájának elején néhány sorban latin nyelven olvasható tájékoztató, amelyből kiderül, hogy latin nyelvről anyanyelvre fordítja a szöveget, és említi a *Catalogo Sanctorum* negyedik könyvének száztizedik fejezetét,
2. valamint azt is közli a fordító, hogy Constantius császárt felcserélte első Jusztiniánusszal, mivelhogy történelmi valószínűtlenségnek tartotta volna az első főszereplését ebben a szövegben.

Az 1514-es kiadás V. könyv 110. fejezetében magam is megtaláltam a Remete Szent Antal kihozásáról szóló legendát, csak hogy ez nem egészen az a szöveg, amelyet a Karthauzi névtelen fordított. Az általam talált *Catalogus sanctorum*-beli szöveg csak tartalmilag azonos az Érdy-kódex legendájával, azaz ugyanazt a translációt meséli el. Terjedelmét tekintve a *Catalogus sanctorum* szövege sokkal rövidebb és tömörebb, mint az Érdy-kódex legendája. Ugyanazt a történetet olvashatjuk, de egy rövidebb változatát, amelyben számos történetet, például a kalandos hazatérést nem részletezték. Ennek a történetnek időben sem ott van vége, ahol az Érdy-belinek, hanem sokkal később, ugyanis az utolsó mondatokban megemlíti az ereklye átvitelét a franciaországi Viennois-ba, és azt, hogy a betegségek gyógyítására volt alkalmas, ahogy fogalmaz, „eloltja a szent tüzet az emberek testében”. Ezekről az Érdy-kódexben nem esik szó.

A Karthauzi Névtelen semmi mást nem árul el a forrásáról („*habetur in Catalogo sanctorum,*” lat.), sem azt, hogy milyen kiadását forgatta, sem azt, hogy hányban jelent meg, esetleg hol nyomtatták. Nem említi a Natalibus nevét sem. De azt sem mondja ki, hogy ő azt a szöveget fordította, hanem csak azt állítja, hogy latin nyelvből ültette át anyanyelvre, és hogy ez a szöveg megtalálható az említett gyűjteményben. Ezért a Tímár Kálmán első bizonyítékát nem tekintem perdöntőnek.

A második érvként említett személynévcseré valóban megtörtént. A *Constantius* császár nevét a Karthauzi Névtelen *Justinianus*ra módosítja, és a bevezető latin nyelvű néhány sorban ezt meg is indokolja: történelmileg lehetetlen („*minime ad mittit*”), hogy Constantiusról legyen szó, hiszen Justinianus építette a St. Sophia (Hagia Sophia)⁵ templomát. A templom

5. A konstantinápolyi Hagia Sofia templomot 360-ban avatták fel. A templom 404-ben leégett, II. Theodosius építi újra, de már bazilikának, amelyhez aztán 415-ben hozzáépítettek. Egy I. Justinianus elleni felkelés alkalmával, 532 januárjában a bazilika leégett. Az újjáépítése rögtön elkezdődött. Az új katedrális 537. december 27-én avatták fel. Ez technikai okokból 558-ban összeomlott, és 562. december 24-én szentelték fel újra. (Kazhdan et alii 1991. vol. 2. 892.)

történetét szem előtt tartva rögtön látszik, hogy a Karthauzi Névtelen az újjáépítő személyére gondolt, amikor Justinianus idejére helyezi át a legenda eseményeit.

Ez azonban még nem elegendő érv a fordítás forrását illetően. A felsorolt bizonyítékok mellett nagyobb súllyal bírt számomra az a kérdés, hogy ha valóban fordításról van szó, honnan kerülnek az említett kidolgozott részletek az Érdy-kódexbe, miközben ebben a forrásként megjelölt szövegben ezek egyáltalán nem szerepelnek. Számos részlet van az Érdy-kódexben, amely a feltételezett forrásban nem szerepelnek.

Arra is gondolhatnánk, hogy a Karthauzi Névtelen maga bővítette, színezte ki a tömör alapszöveget. Ezt a feltételezést meghiúsította az a szöveg, amely az Érdy-kódex szövegéhez nagyon közel álló, szinte vele azonos, és amelyet a *Codice namurciensis* részeként jelentettek meg 1883-ban az *Analecta Bollandiana* második kötetében.

A *Codice Namurciensis* latin szövege szó szerinti egyezéseket mutat az Érdy-kódex Antal-legendájával, és minden részletet, kalandot, amely az Érdy legendájában olvasható, ez is nyomon követ. Pontosabban: az Érdy-kódex Remete Szent Antal kihozásáról szóló legendája néhány mondat kivételével követi a latin szöveget. Íme, néhány példa:

Codice Namurciensis:

„O, Creator coeli et terra, Redemptor humani generis, succure et adjuva filiam meam. Et coepit ire versus filiam suam Sophiam. Ipsa vero fremebat dentibus et mugitus maximos emittebat: sed immudi spiritus quieverunt.”

Érdy-kódex:

„O menynek feldnek wra teremteye O embery nemnek kegyes meg valtoya leegy yrgalmas es seghed megh az en leanymat. Es mykoron hozya kezelghetne leanyahoz, kezde ordoytani es fogayt chykorgatny.“

Ritka az olyan eset, amikor a magyar szöveg terjedelmesebb, ilyenkor a fordító nem új szövegrészt illeszt be, hanem *a meglévő latint magyarázza*, körülírja, mint a következő idézet hármassorsorolása, amely a latinban nem jelenik meg: „sem kötél, sem lánc, sem béklyó”. Legtöbb esetben azonban eltérés annyiban nyilvánul meg, hogy a magyar szövegből hiányzik néhány mondat vagy mondatrész fordítása, mint ahogy az alábbi részből is a vadállatokhoz („leones, pardi et tigrides”) való hasonlítás:

Codice Namurciensis:

„et mordebat linguam suam, et fremebat dentibus; et non valebant eam tenere, sed omnes catenas ferreas rumpebant, et mugiebat quemadmodum leones, pardi et tigrides faciunt;”

Érdy-kódex:

„Ottan esmeg el kezdee az ordoystast nyelweet ragny, myndent kezde marny es ennen magaat torny szaggathny. Sem koteel sem lancz sem beko nem tarttya vala.”

A transláció legendájának a Karthauzi Névtelen által ismert változatát a 15. században francia nyelvre fordította egy bizonyos *Pierre de Lanoy*. A Domonkos-rendi szerzetesről tudjuk, hogy VIII. Károly idején, 1483–1498 között dolgozott. Ezt a francia nyelvű fordítást 1883-ban tette közzé a francia hagiográfiai szakirodalom, majd 1943-ban hivatkozik erre a bollandista Noordelos–Halkin szerzőpáros. (Noordelos–Halkin 1943. 220.) Ismeri ezt a Lanoy-féle francia fordítást és utal rá Louis Réau is, és rövid tartalmi ismertetőt közöl a legendáról. (Réau 1958. 101.) Nem tudjuk biztosan, hogy a francia fordító melyik latin változatot használta. A Domonkos-rendi szerzetes által használt latin nyelvű eredeti azonban minden jel szerint rokon a Karthauzi Névtelen által forgatott szöveggel. A Pierre de Lanoy fordítói munkássága 20–30 évvel előzi meg a Karthauziét.

Négy változatban találtam tehát meg a remete kihozásáról szóló legendát: egy datálás nélküli namuri latin, egy 15. század végi francia, egy 16. század elejéről származó magyar változatban, illetve a 15. század végétől kezdődően több kiadást megért *Catalogus sanctorum*ban is.

Íme, a négy forrás összehasonlítása:

	Codice Namurciensis	Catalogus sanctorum	A Domonkos rendi Pierre de Lanoy fordítása	A Karthauzi Névtelen fordítása: Érdy-kódex
Nyelve	Latin	latin	francia	magyar
A keletkezés időpontja	Ismeretlen	1493-tól több kiadás (az általam használt példányok egyike 1514-ből a hatodik kiadás, a másik példány datálás nélküli)	1483–1498	~1527
Tartalmi azonosság	ez a legteljesebb szöveg	tartalmilag azonos a Cod. Namurciensisszel	tartalmilag azonos a Cod. Namurciensisszel	nagyon kevés eltéréssel azonos a Cod. Namurciensisszel
Terjedelmi azonosság	34 részből áll	sokkal rövidebb, mint a Cod. Namurciensis	?	saját fejezetbeosztást követ, de a Cod. Namurciensis terjedelmével azonos

A magyar és a latin szövegek tartalmi és terjedelmi azonossága alapján eléggé megalapozottnak látszik az a feltételezés, hogy a *Codice Namurciensis* Antal-legendája azonos azzal a latin eredetivel, amiből a magyar fordítás készült, vagy legalábbis annak egy kevésbé eltérő szövegváltozata lehet. Mindenképp ez egy az Érdy-kódexbeli szöveghez sokkal közelebb álló szöveg, mint a *Catalogus sanctorum*ban talált legenda, amelyről a szakirodalom feltételezte, hogy a Karthauzi Névtelen forrásául szolgált.

Abból kiindulva, hogy a korabeli elvárások szerint minden szöveget lehetőleg egy hitelesnek elfogadott helyről kell származtatni, valószínűnek tartom, hogy a Karthauzi Névtelen megjelölte azt a tekintélyes helyet, ahol a legenda fellelhető, *anélkül* azonban, hogy valóban azt használta volna a fordításban. Az az apró tévedés, amelyre már Tímár Kálmán is felfigyelt, miszerint a legenda nem a Karthauzi által megjelölt IV. könyvben, hanem a következő, V. könyvben található, talán pont azt bizonyítja, hogy nem volt a kezében a forrás abban a pillanatban, amikor ezt a bevezető szöveget megírta. Ehhez közel áll a Bán Imre véleménye, aki a legenda elején olvasható meglehetősen zavaros bevezető szöveg alapján nem látta kellően bizonyítottnak azt, hogy Natalibus gyűjteményéből fordította volna ezt a legendát a Karthauzi.

Miért jelöli meg mégis a Karthauzi a *Catalogus sanctorum*ot? Erre nehéz válaszolni a fentiek után. Tudjuk, hogy a középkor szerzői számára különösen fontos volt az, hogy írásaik tekintélyes forrásokra hivatkozzanak. Hasonlóan a prédikátorok tekintélyes egyházi emberre, szentre, doktorra, vagy legalább elismert és a kánonnak megfelelő pogány kori szerzőre kellett hivatkozzanak a hitelesség érdekében. Ezért gyakori a „hallottam”, „láttam” fordulat. A magyar kódexekben is gyakran találunk a szövegbe beleágyazott hivatkozásokat. Számtalan az olyan fordulat, mint: „*Ith wgh mond zent Ieronymus.*” (Peer-kódex)

Miközben a kompilálást tekinti a tudás lényegének, a középkori retorika, a középkor kultúrája szükségszerűen az igazságot megfogalmazó, azt tartalmazó források megnevezése mentén definiálja magát. Talán ennek a szigorú tudományos mércének az emléke okán volt fontos a Karthauzi Névtelen számára egy közismert gyűjteményre hivatkozni, miközben egy kevésbé közismert kézirat sokkal színesebb történetét fordította.

*Martin Schongauer: Szent Antal megkísértése. (1480–90 körül.
Metszet. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York)*

Szakirodalom

BÁLINT Sándor

1977 *Ünnepi kalendárium*. Budapest

BÁN Imre

1976 *A Karthauzi Névtelen műveltsége*. Budapest

GRYNAEUS Tamás

2002 *Szent Antal tüze*. Budapest

HORVÁTH Cyrill

1911 *Középkori legendáink és a Legenda aurea*. Budapest

KAZHDAN et alii (ed.)

1991 *The Oxford Dictionary of Bizantium*. 1–3. New York–Oxford

MADAS Edit (közzéteszi)

1985 *A néma barát megszólal. Válogatás a Karthauzi Névtelen beszédeiből*. Budapest

NOORDELOS, P. – HALKIN, François

1943 *Un histoire latin de S. Antoine. La „Légende du Patras”*. *Analecta Bollandiana* 61. 211–250.

REAMES, Sherry L.

1985 *The Legenda aurea: a Reexamination of its Paradoxical History*. Madison

RÉAU, Luis

1958 *Iconographie de l'art chrétien*. Tome III. *Iconographie des saints*. Paris

TÍMÁR Kálmán

1925 *Kódexeink legendái és a Catalogus sanctorum*. *Irodalomtörténeti Közlemények* 35. évf. 241–248.

VARGHA Damján

1923 *Kódexeink legendái és a Catalogus sanctorum*. Budapest

Források

ATHANÁSZIOSZ, Szent

1999 Szent Antal élete. (Fordította: Vanyó László) In: VANYÓ László
(szerk.): *A III. és a IV. század szentjei*. Győr. 41–120.

NATALIBUS, Petrus de

1514 *Catalogus sanctorum opus*. Lugdun[i]

x x x

1997 *Debreceni Kódex 1519*. E. Abafy Erzsébet et alii (szerk.)
Budapest

x x x

1527 Érdy-codex. In: *Nyelveléktár IV.*, közléteszi Volf György.
Budapest

x x x

1874 Müncheni codex. In: *Nyelveléktár I.*, közléteszi Volf György.
Budapest

x x x

1874 Peer-codex. In: *Nyelveléktár II.*, közléteszi Volf György.
Budapest

x x x

1883 *De S. Antonio Abbate. Ex. Codice Namurciensis nr. 159.* (2).
Analecta Bollandiana II. 341–354.